

del danner et langt »næb« på en fuglehalslignende bøjlet frugstilk (jf. græsk *erodios* = hejre).

Navnet (1836ff) blev sikkert inspireret af Storkenæb, til hvis botaniske slægt planten hørte indtil 1836; *tranehals* 1838ff, *mejered* o. 1700ff, Sjælland, *mejekrog* NVSjælland, se ovenfor s. 313f. (1). Urten er anført i farmakopeen 1772.

Ved modningen snos hver af frugtens fem hygroscopiske lister proptrækkerformet opefter. Stukket gennem et stykke papir med gradinddeling kan frøhalerne bruges som »barometer« : i varmt og tørt vejr er de krøllet sammen, i fugtig luft (før regn) retter de sig ud (2).

LITTERATUR: (1) 689 1,553f; (2) 668 1,1870,12; 243 1,1955,18f (Trellerup v. Roskilde o. 1880).

Pelargonier og Geranier, *Pelargonium*

er velkendte stueplanter med mange arter og talrige sorter (1); som 'geranie' betegnes også arter af de botaniske slægter *Malva* (»stikkelsbærgeranie«), *Salvia* (»æblegeranie«) og *Verbena* (»citrongeranie«).

Pelargonie 1830ff af *Pelargonium* fra græsk = stork; frugten har en storkenæbblignende forlængelse; 1820ff omdannet til bl.a. *pettergeranie* Gilleleje og *Peder Gål* ØSjælland.

Geranie 1820ff af *Geranium*, se s. 313, omtydning til *general*; *vindueskigger* Als, Løjt 1914ff.

CITRONGERANIE 1914ff, *Pelargonium citriodorum*, *P. crispum*, har stærkt krydret, noget syrlig duft: *citronblomst* 1909ff, *citronurt* Bornholm.

ENGELSK PELARGONIE 1878ff til bastarder indført fra England; *kejserindepelargonie* København o. 1890, Stevns o. 1900, *ædelpelargonie* 1935, *baldamer* Mors og *københavnske baldamer* Vendsyssel om sort med sartrosa eller hvide blomster; *stadsmuskat* Bornholm; *kræftblomst* NVSjælland, Bornholm – siges at give kræft, sml. nedenfor.

MUSKATGERANIE, *Pelargonium graveolens*; *muskat* Jylland o. 1900ff, Fanø, Bornholm, på grund af den stærke duft opkaldt efter krydderiet; omdannet til *moskavsurt* Bornholm og *moskovensplante* Fanø; *vintergeranie* København efter blomstringstiden, *liver-o-længer* Bornholm og omdannet til *Olivia lev længe*, *livets længde*. *Rosengeranie* 1834ff, Sønderjylland, om-

tydet til *rosengeneral* 1919ff, M og ØSjælland, *bondegeneral* SFyn, *rosagran* Jylland. Den stærktlugtende plante forhen anvendt mod ilde- lugt: *fisurt* Bornholm o. 1890, *fis(e)blomst* Jylland, *fismuskat* Himmerland, *fisfordriver* NThy, *parfumetræ* Hobro, *tisurt* Sønderjylland; *lugtblomst* Birkholm ved Tåsinge, *vejrskidurt* Bornholm (= fjerte-); som lægeplante: *ørepineplante* 1918ff, *ørepineblomst* Hanherred, *øreblomst* Falster, *tandpineplante*.

RUNDBLADET PELARGONIE med bastarder: *stenmuskat* Himmerland o. 1890ff, uvist hvorfor; *sildepelargonie* Røsnæs og *sildegeranie* Holbækegen o. 1920, bladene lugter som kryddersild; *stjernemuskat* Vendsyssel, (*de*) *tolv søskende* Als efter de mange blomster i skærmen; *Theodor Madam* Als, *madam Sibom* Ringstedegnen, *porcellensblomst* Sønderjylland, *gammeldags blomme* (= blomst) Als, *husmandsrose* Esbjerg, Tølløse og *husmandsblomst* Ærø, SFyn, Orø, *rullekone* Ålborg, *rullekoneblomst* Lolland.

ÆBLEGERANIE, *Pelargonium odoratissimum*, N og VSjælland, *muskatgeranie* 1834-1918, *citrongeranie* 1883ff, *æblemuskat* Vendsyssel o. 1900, Thy, *citronblomst* Hillerød.

ROSEGERANIE 1834ff, *Pelargonium radula*, omtydning til *rosengeneral* MSjælland 1919, *rosagran* Jylland; *æblegeranie* Slagelse, heraf *æblegeneral* ØSjælland; *æblemuskat* Mors (2).

LITTERATUR: (1) 914 1, 44f; (2) 689 2,204ff; 360 1,1914,41; 609 25/6 1927; 418 43.

PRYDBLOMST; MOD ILDELUGT M.M.

Pelargonierne havde deres glansperiode for ca. hundrede år siden; man har ment, at de ikke kunne tåle »bylugten« (husholdningsgassen?) (1), men det årlige salg ligger dog på mellem en og to millioner planter eller for ca. 3 millioner kroner (1958; 2); 1943 solgtes i hovedstaden 388.000 (3), 1967 på Københavns Grønttorv 754.580 stk., af Odense, Århus og Ålborg salgsforeninger ca. 690.000.

Andendagsgildet for dem, der kom med mindre gaver (f.eks. en potteplante), kaldtes på Samsø en pelargoniefest (4).

Pelargonier skal skæres ned fastelavns mandag (5).

Blev stuelugten for stram, gned eller rystede man (»pirrede«) muskat- eller rosengeranien og syntes det friskede op; i en kendt historie sidder manden ved vinduet, ser naboen komme og

Gammel kone ved et vindue fyldt med pelargonier. Maleri af L. A. Ring fra 1921.

råber til konen: Slå til potten, Marie! – Mod slutningen af 1800-t med den større sans for renlighed blev det dog anset for upassende at have en »fisblomst« i stuen, og de gamle pottedplanter forsvandt fra mange hjem (6). – Duften skal kunne fordrive fluer og møl (7).

Et sammenrullet blad af æble- eller muskatgeranie stikkes i øre for øre- eller tandpine (8), vist brugt over det meste af landet jf. navne ovenfor. Med en »muskat« i huset er man sikret mod smitsomme sygdomme, især tyfus (Ølgod 1878; 9). Andre steder mener man, at pelargonier og geranier bringer sygdom eller død til huset (VLolland; 10), at den stærke lugt er usund og kan give kræft, mange husmødre tør derfor ikke have dem i stuerne (NVJylland,

NVSjælland, Bornholm; 11). – Rosengeranier kan ved berøring give eller vedligeholde terpenolinolie-eksem efter skocreme og bonevoks.

Drenge ryger undertiden de tørrede blade af geranier som »tobak« (10).

LITTERATUR: (1) 107 1944; (2) 296 74,1958,183; (3) 64 25/11 1944; (4) 85b 92; (5) 60 20; (6) 358 35 jf. 488g 6,329; (7) 107 1948 (VLoll.); (8) 1008 23, 1936,692; 865 193; 107; (9) 161 1906/23: 2615; (10) 107 1949; (11) 107 1950; 684 202; 449 1939,15.

PROSA OG POESI

(Flagrøde pelargonier): bondske og anmassende i al deres trompetagtige livskraft. Med løvet struttende af spiseligt udseende får de én til at

tænke på morgenbordet, dækket i en krog af en tilgroet have, som endnu har nattens fugt over sig *Grethe Bendix* (1). I karmen pelargonien står og blomstrer dyb og ren og rød *Sigurd Swane* (2).

LITTERATUR: (1) 382 nr. 47,1948; (2) 874 18.

Blomsterkarse, Landløber, *Tropaeolum majus*

Populær, klatrende, enårig haveblomst fra Peru, omtalt som dyrket i Danmark fra o. 1650: »Denne urt ses... blomstre i fornemme haver, hvor den år efter år bliver sået« (1).

De friskgrønne runde blade med stilken hæftet til midten, de store blomster i livlige nuancer af gult og rødt og med lang krum nektarspore, frugtens foldede overflade, plantens lugt og skarpe smag gav anledning til over hundrede folkelige benævnelser (2).

Gul ridderspore 1647-1800, *indiansk karse* 1648ff, *peruansk karse* 1769, *indiansk karse* 1784ff, *spansk karse* 1796-1858; *kapucinerkapers* 1795, den italienske munkeorden Kapucinerne hovedbeklædning, brun eller rødgul hætte med udtrukket spids, er sammenlignet med blomsten. *Nasturtium* 1814ff, navnet overført fra brøndkarsen (*Nasturtium*, s. 220) på grund af samme lugt, smag og anvendelse, mange dialekt-forvanskninger: *nastursikum*, *nastusikum*, *stusjunge* m.fl., se nedenfor, *kapucinerblomst* 1817-78, *kapucinerkarse* 1839ff; Sjælland, Falster o. 1870; *uægte kapers* 1834-o. 1870, *bærkarse* 1854ff; Ålborg, Stubbekøbing; *koks pore* (= hane-) Sønderjylland o. 1870ff, *rendekælling* Jylland o. 1880ff, Hillerødeggen, Bogø, *munkekarse* Sjælland og Falster o. 1870.

Tallerkensmækker Sjælland o. 1870ff, nu i mange landsdele, det næsten cirkelrunde blad på lang midtstillet stilk ligner et redskab med håndtag på rund plade eller en bakke, hvorpå varm suppetallerken blev serveret (3). *Tallerkenslikker* 1913ff; Kolding, NFyn, NVSjælland, Stevns - egentlig øgenavn til snyltegæst eller opkomling, dets tilknytning til planten er uafklaret.

Stavrekølle o. 1870ff, Langeland, Lolland, *stavrebanks* Fyn og Langeland, *stavrenakke* VLolland 1913ff - den ikke udsprungne blomst sammenlignet med en kroget kølle brugt til at banke gærdestaver i jorden med.

Landløber 1883ff.

Spidsnakke 1912; *kat i blæst* 1914 om arten

Tropaeolum peregrinum med kanariegule, noget frynsede blomster; *vælgkarse*, *kongen af Prøjsens salat* og *vibenakke* 1920, *løb-op* 1928, *svigermori kalechen* 1929ff, sml. stormhat s. 186. *Rendemaske* 1931ff, Tikøb, *kykkelikok* og *hjelmblostm* o. 1935; *petroleumslamper* vel opstået af *Tropaeolum* via trepægel- og petroleumsblomst.

Engelsk karse, *firskillingsblomst* og *femskillingsplante* efter bladformen, *paraplyer*, *soldaterhat* eller *-hætte* (1922ff) - alle Sønderjylland, *katkralle* (= -klo) og *koksporter* (= hane-) Als 1914, *susedanser* Als må være omdannet *Nasturtium*; *tallerkenblomst* Ribeggen, *sporeblomst* (1912), *soldaterkærlighed* (1922) Haderslev, måske på grund af plantens ringe holdbarhed, *ridespore* Varde o. 1870, *ridderspore* V og SV-Jylland, *hanespore* SJylland (1919); *københavnner* 1934; *Fredericiaeggen*, måske opstået af landløber over landstryger; *haneben* Øjylland, *kromand* Øjylland 1912ff skal være slang for penis og hentyde til nektarsporen; *hankatte* NJylland (Blære) skyldes måske plantens stærke lugt; *karseblomst* Viborg (1918), *nakker* Fyn o. 1870ff, Langeland, *vibetop* Fyn o. 1925ff, *langløber* 1942ff, Fyn, omdannet til *langeliver* NSjælland, *jo længer jo liver* (1920); *pigernes møddom* NFyn 1918ff jf. springbalsamine s. 319, der også har klare skøre stængler og smukke gule blomster af noget lignende form; *lastrusser* VFyn skyldes en sammenblanding af *Lathyrus* og *Nasturtium*; *vibehætte* Langeland, *omløber* 1920ff, Langeland NSjælland, Stevns, *kokkalaria* Samsø 1925, *nakkeurt* Sjælland 1912ff, *latrisser* NSjælland 1918 ff, se ovenfor. *Hanekam* NSjælland efter de gulrøde blomster jf. *kykkelihaner* NSjælland, Falster, *storkenæb* Odsherred 1916ff, Nykøbing F, *den rendte jorden rundt* Kgs. Lyngby o. 1925, *lænkelyre* Gillelejeeggen, vel omdannet gennem flere led af landløber. *Klokken-fire* V og MSjælland o. 1920ff er antagelig lånt fra guldvalmue (*Eschscholtzia californica*) med samme blomsterfarve; *natpotte* Tappernøje, også om højt-rankende snerles dragtformede blomster, *tobakspibe* Møn 1918ff, Falster - ældre tobakspiber havde forneden på det metalbeslagne hoved en krum spids, jf. *pibenakke*(r) Møn, SSjælland. *Kravl-op* Møn 1918, *marant(er)* Lolland 1912ff er en sammenblanding med *Amaranthus* (rævehale); *hønenæb* Lolland o. 1920, *Nakskovs skønhed* VLolland 1920ff, *skønhed(er)* Femø, *Fattigmands orkidé* VLolland; *nakkeblomst* Bornholm o. 1925ff, *stadsjunker* Bornholm o. 1870ff og *struttenjunker* Bornholm 1921 er et omdannet *Nasturtium*.